

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ, ЕКОНОМІКИ ТА МЕХАНІКИ

Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

МАГІСТРА

на тему: «**Особливості розвитку ринку послуг країн СНД під впливом
трудової міграції**»

«

»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 292 - Міжнародні економічні відносини

Туча Марія Віталіївна

Керівник: к.е.н., доц. Войнова Є. І. _____

Рецензент: к.е.н., доц. Крючкова Н.М.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ 3 від 29.11. 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від ____ __ ____ р.
Оцінка _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ

ГОЛОВА ЕК

_____ С. О. Якубовський
(підпис)

_____ В. М. Степанов
(підпис)

Одеса – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЇ І МЕТОДОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ РИНКУ ПОСЛУГ.....	6
1.1. Теоретичні особливості функціонування ринку послуг.....	6
1.2. Умови розвитку ринку послуг та його структурні особливості.....	16
1.3. Методологія дослідження взаємопов’язаності ринку послуг та міграційних процесів.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В СЕКТОРІ ПОСЛУГ В КРАЇНАХ СНД.....	31
2.1. Розвиток ринків послуг і міжнародних міграційних процесів в країнах СНД.....	31
2.2. Еволюція розвитку ринку послуг в Україні і її участь в міжнародних міграційних процесах.....	45
2.3. Еволюція розвитку ринку послуг в Росії і її участь в міжнародних міграційних процесах	56
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ КРАЇН СНД НА ПРИКЛАДІ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ	69
3.1. Вплив трудової міграції на розвиток ринку послуг в Росії	69
3.2. Вплив трудової міграції на розвиток ринку послуг України.....	75
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРОСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	101

ВСТУП

В сучасних умовах постіндустріального розвитку суспільства сектор послуг відіграє все більш вагомую роль, що проявляється як в тому, що майже у всіх економічно розвинених країнах частка послуг становить більше 50% ВВП і цей сектор забезпечує роботою більше 50% населення країн, так і в тому, що ці показники постійно зростають. Така тенденція стає глобальною закономірністю. Не останню роль в цьому процесі відіграє досвід трудових мігрантів. Як правило, у високорозвинених країнах і країнах з інтенсивним стрімким економічним зростанням доля третинного сектору становить більше 70% ВВП і в ньому працює більше 60% працеспроможного населення, а інтенсивність розвитку у порівнянні з іншими галузями економіки сягає 90%.

В той же час з такими явищами як рівень розвитку економіки, соціально-економічний тиск на ринок робочої сили, старіння населення, обмін досвідом і запровадження нових методів роботи напряду пов'язана міграція населення і в першу чергу зовнішня, де мігранти, як правило, виїжджають до країн ЄС та Америки та працюють там в сфері послуг і повертаються на батьківщину з додатковим досвідом і коштами, позитивно впливає на розвиток національної сфери послуг.

Тому з наукової точки зору виникає закономірне питання яким чином зовнішня трудова міграція впливає на розвиток ринку послуг, зокрема в країнах СНД.

Аналіз вітчизняної і закордонної літератури свідчить про те, що зв'язок між міграцією та ринком послуг є новим і в наукових колах ще не розглядається. В той же час, в межах найсучасніших досліджень проблем участі СНД в міжнародних міграційних процесах, міжнародної організації з міграції в 2016 році можна винайти певні результати соціологічних досліджень трудових емігрантів на території країн СНД, які доводять, що такий зв'язок існує і має навіть певні кількісні виміри. Власне це й обрано основною проблемою даного

дослідження, що визначає його актуальність як у теоретичному, так і у прикладному аспектах.

Об'єктом дослідження виступають розвиток ринку послуг, що відбуваються на території країн учасниць СНД.

Предметом дослідження є особливості розвитку ринку послуг країн СНД під впливом трудової міграції.

Метою роботи є визначити взаємозалежність ринку послуг та динаміки трудової міграції в країнах СНД.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати теорії та методології вивчення ринку послуг;
- визначити теоретичні особливості ринку послуг, умови розвитку ринку послуг та його структурні особливості;
- виявити взаємозалежність розвитку ринку послуг і міграційних процесів;
- охарактеризувати еволюцію розвитку трудової міграції та ринку послуг в країнах СНД і більш детально Росії та України;
- оцінити наслідки впливу трудової міграції на розвиток ринку послуг в країнах СНД на прикладі Російської Федерації та України.

В роботі використані наукові статті вітчизняних і іноземних авторів, статистичний матеріал міжнародних організацій.

Методологічну основу роботи складають сукупність методів і прийомів. У роботі використані наступні методи: аналітичний, економіко-математичний, економіко-статистичний, графічний, узагальнення, економетричні методи, зокрема кореляційно-регресійний аналіз.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

В першому розділі розглянуті основні теоретичні особливості ринку послуг, умови його розвитку та його структурні особливості. Для виявлення взаємозалежності ринку послуг і міграційних процесів були вивчені роботи вітчизняних та зарубіжних авторів.

У другому розділі, в рамках вивчення еволюції розвитку трудової міграції в секторі послуг в країнах СНД, наданий аналіз залученості країн СНД в міжнародну міграцію та міжнародний ринок послуг, більш детально увага була сконцентрована на аналізі міграційного руху та специфіці ринку послуг у Російській Федерації та Україні.

У третьому розділі надана оцінка наслідків впливів трудової міграції на розвиток ринку послуг країн СНД на прикладі Російської Федерації та України. Для більш якісного аналізу було побудовано десять регресійних моделей впливу трудової міграції та їх фінансової активності на туристичний, транспортний, фінансовий і страховий ринок послуг, а також на міжнародну торгівлю послугами і загальну динаміку послуг.

ВИСНОВКИ

Протягом двох останніх десятиліть спостерігається тенденція підвищення ролі послуг в економіці країн світу. Торгівля послугами є однією з найбільш перспективних сфер економіки, яка швидко розвивається. При ускладненні виробництва і насиченні світового ринку товарами зростає потреба в послугах. У багатьох країнах світу зовнішня торгівля послугами виступає основною статтею загального експорту. Це обумовлено дією таких чинників: науково-технічний прогрес в сфері матеріального виробництва, поглиблення міжнародного поділу праці, зростання соціально-економічних потреб.

Ринок послуг широко вивчений як серед зарубіжних так і серед вітчизняних авторів. Дискусійність поняття послуги ускладнює визначення сутності світового ринку послуг, який є складовою багаторівневої системи світового ринку. Розвинутий ринок послуг є ефективним чинником раціонального й ефективного господарювання. Підвищенню ділової активності його суб'єктів сприяють послідовна економічна політика держави, економічна і фінансова стабільність, дієздатність органів влади і місцевого самоврядування. До 1995 року в міжнародному масштабі регулювання у сфері послуг відбувалося тільки в рамках спеціалізованих організацій, в тому числі кодексів, вироблених в ОЄСР, тобто практично було відсутнє. Критично питання про винесення торгівлі послугами в окрему систему регулювання постало на Уругвайському раунді, у результаті якого з 1995 року вступила в силу Генеральна угода з торгівлі послугами ГАТС. Міжнародним валютним фондом розроблений посібник зі складання платіжного балансу, в якому представлений склад послуг, що входять у рахунок поточних операцій. Цим посібником користуються практично всі країни світу. Класифікація послуг, яка прийнята МВФ, показує платежі між резидентами та нерезидентами і містить 11 секторів. З ускладненням виробництва і насиченням ринку товарами споживчий попит перетворюється передусім на послуги. Розвиток ринку послуг стимулює також прискорення під

дією науково-технічного прогресу поділу праці. Науково-технічний прогрес зумовлює формування нових видів діяльності, у тому числі й у сфері послуг. Отже, оптимальне функціонування ринку послуг забезпечується в процесі досягнення структурної, регіональної збалансованості попиту і пропозиції, формування насиченого ринку фінансових, будівельних послуг, торгово-посередницьких, житлово-комунальних, побутових, туристичних послуг, а також послуг інтелектуальної праці та інші.

Методологія аналізу економічних явищ та процесів передбачає пізнання реальних, об'єктивних передумов, рис, особливостей їх розвитку в минулому та в сучасних умовах. Разом з тим вона орієнтує на проведення наукового пошуку, розробку та обґрунтування прогнозів, перспектив еволюції економічних явищ, процесів, що досліджуються. Методологія аналізу ринку послуг вимагає розгляду цього явища в системі категорій міжнародної економіки і, в першу чергу, міжнародних торговельних відносин. Аналіз вітчизняної і закордонної літератури свідчить про те, що зв'язок між міграцією та ринком послуг є новим, проте були знайдені взаємозв'язки як у зарубіжних так і українських авторів, і більш ранні роботи вітчизняних авторів, які вивчали вплив трудової міграції на становлення національних економік, які знайшли взаємозв'язок з формуванням ринку послуг країн-реципієнтів і донорів робочої сили. Саме це слід враховувати при вивченні розвитку ринку послуг в країнах СНД. А також виявлення впливу трудової міграції на становлення ринку послуг в аналізованих країнах.

У країнах СНД основною проблемою є зовнішня міграція. Це стосується всіх держав СНД крім Казахстану, в якому домінує проблема внутрішньої міграції. Для країн СНД на пострадянському просторі істотне значення має також і проблема незаконної міграції, але поки тільки Киргизія виділяє її як першочергове. Базовою рушійною силою міграції на територіях держав - учасниць СНД є соціально економічна мотивація, що носить багатоплановий характер. Саме трудова міграція, що має широкомасштабний характер, виявляє помітний вплив на соціально-економічний і політичний розвиток держав -

учасниць СНД і зачіпає практично всі верстви суспільства. В даний час ситуація така, що основні потоки мігрантів на території Співдружності спрямовані в Російську Федерацію. Слід зазначити, що тільки три держави СНД, в тому числі Росія, Казахстан і Білорусь мають позитивне сальдо в обсягах трудової міграції. Проте, міграційний процес завжди носить двосічний характер, і потоки мігрантів є проблемою не тільки для приймаючої сторони, але також і для країни результату. Основними державами прийому тимчасових мігрантів на просторі Співдружності є Російська Федерація, Казахстан, країнами результату - держави Центральної Азії (Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан і Киргизія), Вірменія, Білорусь та Молдова. Одночасно напрямки міграційних потоків поступово диверсифікуються і формуються нові вектори міграції зовні регіону - в країни Європейського союзу (для мігрантів з Республіки Молдова і України - більше третини), країни Близького Сходу, Китай, Південну Корею. В регіоні посилюються і імміграційні притоки з сусідніх, в основному, азіатських країн, таких як Афганістан, Китай, В'єтнам, чийі громадяни також використовують СНД в якості транзитного майданчику на шляху в інші країни, взагалом до Європи. За своїми цілями міграція в регіоні економічно обумовлена. Одною з головних рушійних сил є здійснення тимчасової трудової діяльності. Таким чином, стратегічною метою імміграційної політики в СНД є управління процесами імміграції, спрямоване на реалізацію інтелектуального і трудового потенціалу мігрантів в інтересах забезпечення сталого зростання економік, соціального і демографічного розвитку держав Співдружності на тривалу перспективу, зміцнення безпеки держав, забезпечення прав і свобод мігрантів. Однією з найбільш актуальних проблем, що виникають в процесі формування інтеграційного простору в рамках СНД, є розробка дієвого механізму правового регулювання трудової міграції. Україна на світовому ринку праці є переважно експортером робочої сили. За результатами офіційної статистики у минулому році більше 5 млн. українських трудових мігрантів перебували за кордоном, з яких близько 2 млн. - у країнах ЄС. Основними причинами, що викликали

широкомасштабну еміграцію з України, є економічна нестабільність в країні, високий рівень безробіття, починаючи з 2013 року процентне співвідношення мігрантів по відношенню до трудоустроеним зростає, відсутність перспектив професійного зростання, а також збройний конфлікт на сході країни, що спричинив збільшення масштабів внутрішньої міграції населення, і як наслідок, суттєве зростання навантаження на локальних ринках праці. Аналізуючи галузі, в яких працюють трудові емігранти з України, видно, що в секторі послуг працює 61% довгострокових і 79% короткострокових трудових емігрантів, зокрема в будівництві відповідно 37% і 45%, готельних, ресторанних і туристичних послугах - 5% і 8%, транспортних і комунікаційних послугах - 5% і 7%, послугах з охорони здоров'я 3% і 2%, торгівлі - 3% і 5%, послугах домашнього обслуговуючого персоналу 8% і 12%. Такі показники свідчать про високу долю послуг у працевлаштуванні українців за кордоном, і відповідно потенційно високу схильність до передачі міжнародного досвіду в цьому секторі на батьківщині. Географічні вподобання трудових мігрантів весь час змінюються. Головними осередками розміщення українських трудових емігрантів в 2015 році були Росія, де працювало 123464 короткострокових і 81362 довгострокових трудових емігрантів, Польща, відповідно 45737 і 95346 осіб, Чехія – 25380 і 77548 осіб, Італія – 9782 і 66531 осіб, Білорусія 11897 і 10594. На ці країни приходилось 80% робочих емігрантів з України. У відносному розподіленні довгострокові емігранти з України розподілялись по країнам наступним чином: Польща 22,5%, Росія 19,2%, Чехія 18,3%, Італія 15,7%, Німеччина 3,2%, Португалія 2,7%, Білорусія 2,5%, США та Іспанія по 2%, Словаччина 1,7%, Угорщина 1,2%, Греція 0,9%, Ізраїль 0,8%, Франція та Великобританія по 0,7%, Бельгія 0,5%, Румунія 0,4%, ОАЕ та Данія по 0,3%, інші країни 4,4%. На прикладі Російської Федерації можна констатувати, що міграція може сприяти вирішенню демографічних і економічних проблем. Можна зробити наступні узагальнення по сучасному місцю Російської Федерації на світовому ринку праці. Росія знаходиться на третьому місці в світі по кількості іммігрантів, яких

в країні налічується близько 10 млн. осіб, що становить 15% робочої сили. В той же час майже така сама кількість росіян (10,6 млн. осіб в 2015 році) емігрувала за кордон. Більшість іммігрантів не має віз і має походження з мусульманських країн Центральної Азії. 3,7 млн. іноземців – це довгострокові іммігранти, які знаходяться в країні більше року, у тому числі 242,5 тисячі студентів. Аналіз показників чистої міграції в 2011-2015 році для Росії свідчить про наявність чистої імміграції в обсязі більше 100 тис. осіб за цей період з Казахстану, Узбекистану, України, Таджикистану, Киргизії та Вірменії, більше 10 тис. з Азербайджану, Грузії, Молдови, Туркменістану, Білорусі, більше однієї тисячі з Латвії, Естонії, Литви, і 300 осіб з Ізраїлю. Чиста еміграція росіян характерна для США (2900 осіб) та Німеччини (300 осіб). Рівень кваліфікації іммігрантів значно нижче за емігрантів з Російської Федерації, які в останні роки в основному виїжджають до України, Німеччини, Казахстану, хоча зростає привабливість і таких країн як Австрія, Канада, Фінляндія, Франція, Італія та Іспанія. В той же час по абсолютній кількості емігрантів з Росії в 2014 році лідирував Узбекистан (30% всіх емігрантів 2014 року). За ним слідує Таджикистан (11%), Україна (10%), Вірменія 7%. В загалом, до країн СНД виїхало 83% всіх емігрантів з Росії в 2014 році. У минулому році загальна кількість прибулих в РФ іноземців знаходилося в діапазоні 9,6-10,4 млн чоловік. Більшість (85%, або 8,2 млн осіб) прибуло до Росії з країн СНД. Це на 5% менше в порівнянні з 2015 роком і на 8% - з 2014-м. У першу п'ятірку країн за чисельністю приїхали в РФ входять Україна (2,4 млн чоловік), Узбекистан (2,2 млн), Таджикистан (1 млн.), Молдавія (561 тис.) і Киргизія (544 тис. Чоловік). Відповідно до досліджень серед секторів, в яких переважає праця іммігрантів в Росії виділяються послуги з будівництва, роздрібна і оптова торгівля, послуги готельного і ресторанного бізнесу. Визначальним фактором припливу іноземних працівників до Росії є порівняно вища заробітна плата, і як наслідок, в той час, коли несприятлива економічна кон'юнктура з 2014 року і ряд інших чинників, серед яких можна визначити більш жорстку міграційну політику з 2015 року, девальвацію рубля, міжнародні

санкції, тощо, призвели до економічного спаду і відповідного зниження заробітних плат, кількість іммігрантів також знизилась.

Для більш детального аналізу впливу трудової міграції на розвиток ринку послуг країн СНД було побудовано по п'ять однотипних регресійних моделей, за допомогою яких проаналізовано вплив оплачених особистих грошових переказів, отриманих особистих грошових переказів, кількість емігрантів, кількість іммігрантів, загальний міграційний рух на загальний обсяг послуг, міжнародну торгівлю послуг, експорт страхових і фінансових послуг, експорт транспортних послуг та експорт туристичних послуг. Також, охарактеризовані виявлені взаємозв'язку впливу в Росії і Україні. Таким чином, можна зробити висновок, що трудова міграція здійснює значний вплив на розвиток ринку послуг в Росії. При цьому, негативно впливає відплив населення з країни, і саме кваліфікованого. Проведене дослідження дозволяє зазначити, що математично між розвитком ринку послуг в країні, зокрема в Росії, і рівнем міграції існує пряма залежність. При чому, особливість Росії полягає в тому, що існуюча традиція залучення більшою мірою низько кваліфікованих працівників з країн СНД, які формують дешеву робочу силу, стимулює розвиток бізнесу і в основному сфери послуг. 83% емігрантів з Росії виїжджають до країн СНД, можливо як висококваліфіковані топ-менеджери для впровадження російських проектів. Саме це може пояснювати позитивний вплив емігрантів на розвиток сфери послуг. В цілому проведений аналіз наголошує на необхідності здійснення детального аналізу міграційних процесів в Росії і їх впливу на ринок послуг, частка якого в Росії в 2016 році становила 62% ВВП. Проведене дослідження впливу трудової міграції на розвиток ринку послуг України дозволяє зазначити, що іммігранти іноземних країн і емігранти з України по різному впливають на різні сегменти ринку послуг. Так емігранти позитивно впливають на участь України в міжнародних ринках туристичних і фінансових послуг, а іммігранти – на міжнародному ринку транспортних послуг. І це при тому, що іммігрантів в Україні майже в три рази менше ніж емігрантів, хоча Україна і спеціалізується

на транспортних послугах, які в 2015 році становили більше 40% експорту послуг, а страхові і фінансові – лише 1,6%, а туристичні – 8,7%. Таким чином, можна узагальнити, що міграційні потоки мають прямий вплив на становлення і розвитку ринку послуг в СНД, а також, через особисті перекази трудових мігрантів, які стимулюють розвитку фінансового ринку послуг аналізованих країн, через міграційний рух (відток, приток, а також сальдо трудових мігрантів), які згодом стимулюють і туристичний і транспортні ринки послуг на країнах СНД через Україну та Російську Федерацію.

СПИСОК ВИКОРОСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Wirtz J. Services Marketing: People, Technology, Strategy, 7th edition [Електронний ресурс] / Jochen Wirtz // Prentice Hall. – 2017. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/263523474>.
2. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг : Навчальний посібник / О.Б. Моргулець –К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
3. Ячменьова В.М. Економічна сутність та класифікація послуг, що направлені на задоволення потреб та бажань людини / В.М. Ячменьова, Л.А. Кільченко // Экономика и управление. 2011. - №5. С. 44-51.
4. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: підручник / Ю. Г. Козак. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 228 с.
5. Романович О.Г. Особенности функционирования рынка услуг в системе современных экономических отношений: дисс. кан. економічних наук: 08.00.01. Романович Ольга Геннадьевна.— К., 2013. — 157 с.
6. Markina I. Theoretical and practical aspects of services development in Ukraine. [Електронний ресурс] / I. Markina, I. Potariuk // Economic Annals-XXI. 5-6. – 2014. – Режим доступу: http://soskin.info/userfiles/file/2014/5-6_2014/Markina_Potariuk.pdf.
7. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010 [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: <https://dkpp.rv.ua/>.
8. Килль М.Ю. Коммерческая деятельность в сфере услуг : Учебное пособие / М.Ю. Килль. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 139 с.
9. Вага А.Г. Сутнісна характеристика поняття «послуга» / А.Г. Вага // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. - 2011. - Вип. 8. - С. 264-267.
10. Костюк В.С. Економічна теорія : Навчальний посібник / Костюк В.С., Андрющенко А.М., Борейко І.П. - К.: ЦУЛ, 2009. - 282 с.
11. Світовий ринок товарів та послуг: товарна структура : Навчальний посібник. / [Під загальн. ред. А.А. Мазаракі]- К.: КДТЕ, 1996. -82с.

12. Бурменко Т. Д. Сфера услуг: экономика: учебное пособие/ Т. Д. Бурменко, Н. Н. Даниленко, Т. А. Туренко; под ред. Т. Д. Бурменко. - М.: КНОРУС, 2007- 328 с.
13. Курс социально-экономической статистики / [Под ред. М.Г. Назарова]. – М.: Финстатинформ, Юнити-Дана, 2000. -771 с.
14. Козырев В.М. Туристская рента: Учеб. пособие. - М.: Финансы и статистика, 2001. - с. 37.
15. Ильин А.И. Планирование на предприятии: Учебное пособие / А.И. Ильин. - 9-е изд., стер. - М.: НИЦ ИНФРА-М; Мн.: Нов. знание, 2014. - 668 с
16. Менеджмент : конспект лекцій укладач Д. О. Власенко. – Суми: Сумський державний університет, 2011. – 71 с.
17. History Of Economic Theory and Thought. ADAM SMITH modern ideas on capital. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economictheories.org/2008/11/adam-smith-modern-ideas-on-capital.html>
18. Сэй, Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Жан-Батист Сэй. Экономические софизмы; Экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. — М. : Дело : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000.
19. Городский В. С. Экономическая теория: Учебное пособие. Стандарт третьего поколения. / Владимир Сергеевич Городский. – Санкт-Петербург: "Питер", 2013. – 207 с.
20. Базилевич В. Д. Історія економічних учень : Підруч. / В. Д. Базилевич, Л. В. Вернигора, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай, П. М. Леоненко, А. О. Маслов, А. П. Нестеренко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К. : Знання, 2004. - 1300 с.
21. Karl Marx, Capital: A Critique of Political Economy. Volume I: The Process of Capitalist Production, 1867. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Capital-Volume-I.pdf>

22. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. / Даниел Белл. – Санкт-Петербург: Academia, 2004. – 788 с. – (2).
23. Toffler, Alvin. The Third Wave, 1980. Тоффлер, Элвин. Третья волна. Перевод на русский язык: А. Мирер, И. Москвина-Тарханова, В. Кулагина-Ярцева, Л. Бурмистрова, К. Бурмистров, Е. Комарова, А. Микиша, Е. Руднева, Н. Хмелик. — М., 2004. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 27.01.2011. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4821>
24. Фурастье Ж. Великая надежда XX века / Жан Фурастье. – Санкт-Петербург: Наука, 2001. – 183 с.
25. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. / Р. Инглхарт, К. Вельцель. – Москва: Новое издательство, 2011. – 464 с.
26. Кириленко, В. В. Економіка. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. В. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 193 с.
27. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка : навчальний посібник / [за ред. З.Г. Ватаманюка, С.М. Панчишина]. К.: Альтернативи, 2003. – 606 с.
28. Політична економія: метод. вказівки до вивч. дисципліни за кредитно-модульною системою для студ. економ. спец./ уклад.: Л.М. Бабич, М.С. Бабич, Л.С. Любохинець. - Хмельницький: ХНУ, 2006.- 147с.
29. Політична економія: підручник. / В. Г.Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін. – Київ: Алерта, 2008. – 487 с.
30. Войнова Є.І. Структура ринку послуг / Є.І. Войнова // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2014. – Вип.7. –Ч.1. –С. 9-11
31. Pettifer R. W. The development of the commercial weather services market in Europe: 1970–2012. [Електронний ресурс] / R. E. W. Pettifer // Wiley Online

- Library. Vol.22. – 2015. – Режим доступа: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/met.1470/pdf>.
32. Грибов В. Д. Бизнес в сфере услуг. / В. Д. Грибов. – Москва: МЭГУ, 2004. – 168 с.
33. Романчук Я. Тенденции развития сферы услуг в XX веке. [Электронный ресурс] / Ярослав Романчук // Научно-исследовательский центр МЕЗИСА. – 2007. – Режим доступа: <http://liberty-belarus.info/o-kapitalizme/kapitalizm-dlya-lyuboznatelnykh/item/738-tendentsii-razvitiya-sfery-uslug-v-xx-veke>.
34. The Labour Markets Effects of Immigration. [Электронный ресурс] // The Migration Observatory at the University of Oxford. – 2017. – Режим доступа: <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/the-labour-market-effects-of-immigration/>.
35. Sekulovska-Gaber B. Influence of migration on the European labour market [Электронный ресурс] / Biljana Sekulovska-Gaber // Crossroads Foreign Policy Journal. – 2017. – Режим доступа: <https://gmdac.iom.int/research-database/influence-migration-european-labour-market>.
36. Migration Policy Debates [Электронный ресурс] // OECD. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf>.
37. Global migration's impact and opportunity [Электронный ресурс] / [J. Woetzel, A. Madgavkar, K. Rifai та ін.] // 2016 – Режим доступа до ресурсу: <https://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/global-migrations-impact-and-opportunity>.
38. Ratha D. Impact of migration on economic and social development: A review of evidence and emerging issues [Электронный ресурс] / D. Ratha, S. Moharparta, E. Sheja // E-library. World Bank Group. – 2011. – Режим доступа: <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-5558>.

39. Newland K. Migration as a Factor in Development and Poverty Reduction. [Электронный ресурс] / Kathaleen Newland // Migration Policy Institute. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.migrationpolicy.org/article/migration-factor-development-and-poverty-reduction>.
40. Orozco, Manuel. «Globalization and Migration: The Impact of Family Remittances in Latin America», in Approaches to Increasing the productive Value of Remittances, IAF and Other Case Studies in Financial Innovations and International Cooperative Community Ventures: Papers presented at a conference held at the World Bank, March 19, 2001. Washington DC: Inter-American Foundation, 2001.
41. Зайончковская Ж. Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие / Под ред. Ж. Зайончковской, И. Молодиковой, В. Мукомеля. – М.: Центр миграционных исследований, 2007. – 370 с
42. Рязанцев С. В. Трудовая миграция в России в условиях интеграции в ЕВРАЗЭС / С. В. Рязанцев. – Москва: Вопросы экономики, 2008. – 71 с.
43. Эргешбаев У. Ж. Миграция населения Киргизской Республики в Россию: социально-экономические последствия // У. Ж. Эргешбаев.- Новосибирск: Регион: экономика и социология. – 2009. – № 2. – С. 156–165
44. Безбородова Т. М. К вопросу о социально-экономической природе миграции трудовых ресурсов в Россию из стран ближнего зарубежья / Т. М. Безбородова. // Вестник Омского университета. – 2008. – №1. – С. 76–80.
45. Загуляев Д. Г. Концепция регулирования международного рынка труда наёмных работников исходя из рентного характера мировой экономики / Д. Г. Загуляев. // Вестник ЮУрГУ. – 2010. – №7. – С. 4–10.
46. Эргешбаев У. Ж. Современная трудовая миграция населения стран Центральной Азии в Россию / У. Ж. Эргешбаев. // Научные ведомости. – 2009. – №7. – С. 74–81.

47. Раковская В. С. Трудовая миграция: последствия для стран-доноров и стран-реципиентов / В. С. Раковская, Н. Н. Соловьёва, И. А. Туманова. // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – №3.
48. Румянцев А. П. Світовий ринок послуг: Навчальний посібник. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.
49. Об основных тенденциях развития рынка услуг в СНГ [Электронный ресурс] // Исполнительный комитет СНГ. – 2016. – Режим доступа: <http://www.e-cis.info/news.php?id=14620>.
50. Лавров И. В. Динамика миграции стран СНГ и организация миграционной политики России / И. В. Лавров, П. В. Карымова. // Молодой ученый. – 2016. – №11. – С. 3–6.
51. Концепция сотрудничества государств-участников СНГ в противодействии незаконной миграции [Электронный ресурс] // Исполнительный комитет СНГ. – 2004. – Режим доступа: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=428>.
52. Сулейменова Н. Ж. Миграция рабочей силы в странах СНГ и ее основные особенности [Электронный ресурс] / Н. Ж. Сулейменова // КазНПУ. – 2011. – Режим доступа: <https://articlekz.com/article/10893>.
53. Сотрудничество в сфере трудовой миграции – приоритетное направление взаимодействия государств-участников в рамках СНГ [Электронный ресурс] // Интернет портал СНГ. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.e-cis.info/page.php?id=13706>.
54. The World Bank. Country Profile: Ukraine. - [Электронный ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/country/ukraine>
55. The World Bank. Country Profile: Armenia. - [Электронный ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/country/armenia>
56. The World Bank. Country Profile: Azerbaijan. - [Электронный ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>
57. The World Bank. Country Profile: Belarus. - [Электронный ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/country/belarus>

58. The World Bank. Country Profile: Kazakhstan. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/kazakhstan>
59. The World Bank. Country Profile: Kyrgyz Republic. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/kyrgyz-republic>
60. The World Bank. Country Profile: Moldova. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/moldova>
61. The World Bank. Country Profile: Russian Federation. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/russian-federation>
62. The World Bank. Country Profile: Tajikistan. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/tajikistan>
63. The World Bank. Country Profile: Turkmenistan. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/turkmenistan>
64. The World Bank. Country Profile: Uzbekistan. - [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2017. - Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/uzbekistan>
65. Арыстангалиев А. Средняя зарплата по странам мира 2017 [Електронний ресурс] / Абай Арыстангалиев // Интернет портал о Казахстане. – 2017. – Режим доступу до: <http://istory.kz/21330/srednyaya-zarplata-po-stranam-mira-2017>.
66. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг. Навч. посіб. / О. Б. Моргулець. – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
67. Пугачевська К. Й. Сфера послуг в Україні: особливості розвитку та стратегічні перспективи [Електронний ресурс] / К. Й. Пугачевська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/18-2016/12.pdf>.

68. Войнова Є. І. Методика оцінки конкурентоспроможності країн на світовому ринку фінансових послуг [Електронний ресурс] / Є. І. Войнова // Економіка та суспільство. – 2017. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/7.pdf.
69. World bank: логистический рейтинг стран мира [Електронний ресурс] // Центр транспортных стратегий. – 2013. – Режим доступу: http://cfts.org.ua/infographics/world_bank_logisticheskiy_reyting_stran_mira.
70. INTERNATIONAL LPI GLOBAL RANKING [Електронний ресурс] // The World Bank. – 2016. – Режим доступу: <https://lpi.worldbank.org/international/global>.
71. Лобовко В. Анализ рынка логистических услуг Украины. Тренды, сложности и возможности [Електронний ресурс] / Валерий Лобовко // TradeMaster. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://trademaster.ua/articles/312595>.
72. Міграція в Україні [Електронний ресурс] // CEDOS аналітичний центр. – 2017. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/migration>.
73. Обзор статистики рынка труда в Украине [Електронний ресурс] // TRUD. – 2017. – Режим доступу: <http://ua.trud.com/salary/2/>.
74. Туча М.В. «Роль трудових мігрантів в становленні ринку послуг України» // Сучасні тенденції трансформації економіки та управління: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20-21 жовтня 2017 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. – С. 32-35.
75. Шиловцева Н. В. Україна в міжнародних міграційних процесах / Н. В. Шиловцева. // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка». – 2015. – №15. – С. 168–176.
76. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс] // Міжнародна організація з міграції. Представництво в Україні. – 2016. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.

77. ООН: 800 тысяч 961 украинец попросили убежища за границей // Міграція. - Всеукр. інформ.-аналіт. щомісячна газета. - 12.03.2015. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migration-trends-inukraine-and-worldwide/ua-un-800-000-961-ukrainians-sought-asylum-abroad/>
78. Экономика России, цифры и факты. Часть 14. Сфера услуг [Електронний ресурс] // UTMAG. – 2015. – Режим доступу: <https://utmagazine.ru/posts/10567-ekonomika-rossii-cifry-i-fakty-chast-14-sfera-uslug>.
79. Шнидман Н. А. Россия в сфере международной торговли услугами / Н. А. Шнидман, И. С. Батаева, Т. П. Лихачева. // Молодой ученый. – 2016. – №2. – С. 634–639.
80. Е.В. Караваева. Развитие и регулирование рынка финансовых услуг. дис. к.е.н.: 08.00.01 / Караваева Екатерина Владимировна. — К., 2009. — 126 с.
81. <https://research-journal.org/economical/xarakteristika-rynka-turisticheskix-uslug-v-rossii/>
82. Спасибенко Л. Д. ХАРАКТЕРИСТИКА РЫНКА ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В РОССИИ / Л. Д. Спасибенко // Международный научно-исследовательский журнал. — 2015. — №10 (41) Часть 1. — С. 71—73.
83. Проблемы и перспективы рынка транспортных услуг в России после вступления в ВТО / [Е. Д. Авилова, Т. В. Ваганова, С. А. Ширяев та ін.]. // Молодой ученый. – 2013. – №5. – С. 29–31.
84. Сотрудничество в сфере трудовой миграции – приоритетное направление взаимодействия государств-участников в рамках СНГ [Електронний ресурс] // Интернет портал СНГ. – 2009. – Режим доступу: <http://www.e-cis.info/page.php?id=13706>.
85. Туча М.В. «Роль трудовых мигрантов в становлении рынка услуг Российской Федерации» // Финансово-экономический розвиток підприємницької діяльності та національної економіки: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 24-25 листопада 2017 року) / ГО «Львівська економічна фундація». – Львів: ЛЕФ, 2017.- С. 31-34.

86. Мониторинг кадров [Электронный ресурс] // Коммерсант. – 2017. – Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/3307236>.
87. Сводка основных показателей деятельности по миграционной ситуации в Российской Федерации за январь-октябрь 2017 года [Электронный ресурс] // Министерство внутренних дел Российской Федерации. – 2017. – Режим доступа: <https://xn--b1aew.xn--p1ai/Deljatelnost/statistics/migracionnaya/item/11609735/>.
88. Войнова Є.І., Туча М.В. «Роль трудових мігрантів в становленні ринку послуг України» // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – 2017. - № 21.
89. Voinova E.I., Tucha M.V. «The role of labor migrants in the development of the Russian services market» // East European Scientific Journal / - 2017 - Vol.4- № 11 (27).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1.

Визначення ринку послуг

Автор	Визначення
О.Б. Моргулець	Ринок послуг – це сукупність динамічних у часі і локалізованих у просторі соціально-економічних відносин, що формуються і реалізуються в процесі задоволення платоспроможного попиту реальних і потенційних споживачів пропозицією послуг, забезпечують пропорційність їх відтворення [3].
М.Ю.Кілля	Ринок послуг – це сфера обміну послугами, які є результатом праці підприємств невиробничої галузі [4].
А.Г.Вага	Ринок послуг – це розглядуна система вузькоспеціалізованих ринків, зокрема ринку логістичних фінансових послуг, комунікацій, комунального обслуговування, громадського харчування, туристично-рекреаційних послуг [5].
В.С.Костюк, А.М.Андрющенко, І.П.Борейко	Ринок послуг – це певна система економічних відносин за приводу купівлі та продажу послуг [6].
А.А. Мазаракі	Ринок послуг – це різновид товарного ринку, особливістю якого є те, що роль товару, тобто предмету купівлі-продажу, в ньому виконує послуга [7].
Т.Д. Бурменко, Н.Н. Даниленко, Т.А.Туренко	Ринок послуг – це: 1) сукупність економічних відносин між виробниками і споживачами послуг у зв'язку з купівлею-продажем різноманітних послуг; 2) складова частина сфери обміну, організована за законами товарного виробництва та обігу [8].
М.Г. Назаров	Ринок послуг – це сукупність відносин (соціально-економічних, матеріальних, фінансових), що виникають між виробниками цих послуг-продавцями та їх споживачами (покупцями) у процесі купівлі-продажу послуг [9].

Джерело: складено автором за даними [3-9].

Таблиця А.2.

**Зведення основних показників діяльності з міграційної ситуації в
Російській Федерації за січень-жовтень 2017 р.**

(Січень-жовтень)	2017 р.	2016р.
Оформлено паспортів громадянина Російської Федерації, всього	9 554 069	7 938 155
У тому числі внутрішніх	5 877 357	5 794 498
У тому числі закордонних	3 676 712	2 143 657
Набули громадянство Російської Федерації	207 409	214 059
Прибуло у Російську Федерацію і поставлено на облік співвітчизників і членів їх сімей	99 488	122 173
Оформлення запрошень іноземним громадянам і особам без громадянства	412 714	392 921
Оформлення віз іноземним громадянам та особам без громадянства	224 396	214 785
Кількість фактів постановки на міграційний облік іноземних громадян та осіб без громадянства	13 416 049	12 172 503
Оформлено дозволів на роботу іноземним громадянам і особам без громадянства, всього	118 792	120 200
У тому числі висококваліфікованим фахівцям	22 091	23129
У тому числі кваліфікованим фахівцям	14 432	10 012
Оформлено патентів іноземним громадянам і особам без громадянства	1 434 143	1 313 383
Оформлено дозволів на тимчасове проживання іноземним громадянам і особам без громадянства	243 213	268 684
Оформлення дозволів на проживання іноземним громадянам і особам без громадянства	153 338	149 440
Відмовлено у в'їзді громадянам без російського громадянства у Російську Федерацію	139 962	206105

Джерело: складено автором за даними [84].